

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Divi Thomae Aqvinatis Doctoris Angelici Opera Omnia

Summa diligentia ad exemplar Romanæ Impreßionis restituta

Secunda secundae Summa Theologiae

Thomas <von Aquin, Heiliger>

Venetiis, 1593

Qvaestio CXLI. De temperantia.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72772](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72772)

fortitudinis tradantur. Lex enim noua perfectior est. A veteri lege: sed in veteri lege ponuntur aliqua praecepta fortitudinis, vt patet Deut. 20. ergo & in noua lege aliqua praecepta fortitudinis danda fuerunt.

¶ 2. Praet. Praecepta affirmatiua videntur esse potiora praeceptis negatiuis, quia affirmatiua includunt negatiua, sed non e conuerso. Inconuenienter ergo in lege diuina ponuntur praecepta fortitudinis solum negatiua timorem prohibentia.

¶ 3. Praet. Fortitudo est vna de virtutibus principalibus, vt sup. habitum est: sed praecepta ordinantur ad virtutes sicut ad fines, vnde debet eis proportio dari. ergo & praecepta fortitudinis debuerunt poni inter praecepta decalogi, quae sunt principalia legis praecepta.

SED CONTRARIUM apparet ex traditione sacrae scripturae.

RESPON. Dicendum, qd praecepta legis ordinantur ad intentionem legislatoris. Vnde sicut in diuersos fines, quos intendit legislator, oportet diuersimode praecepta legis institui: vnde & in rebus humanis alia sunt praecepta democratica, alia regia, alia tyrannica. Eius autem legis diuinae est, vt homo inhareat Deo; & deo praecepta legis diuinae: ta de fortitudine, quam de alijs virtutibus dantur sicut, qd conuenit ordini mensis in Deum. Et propter hoc Deute. 20. dicitur. Non fortidit eos, quia dñs Deus vester in medio vestri sit, & pro vobis contra aduersarios dimicabit. Leges autem humane ordinantur ad aliqua mundana bona, secundum quorum conditionem praecepta fortitudinis in humanis legibus inueniuntur.

AD PRIMUM ergo dicendum, qd vetus testamentum habebat temporalia promissa, nouum autem spiritalia, & aeterna, vt Aug. dicit contra Faust. & ideo necessarium fuit in veteri lege populus instrueret quater pugnare deberet etiam corporaliter pro terrena possessione acquirenda. In nouo autem testamento intruendi fuerunt homines qualiter spiritaliter certato, ad possessionem vitae aeternae peruenire sicut in illud Matth. 11. Regnum celorum vim patitur, & violenter rapiunt illud. Vnde & Petrus praecipit. 1. Pet. vlt. Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens, circuit quaerens quem deuoret, cui resistite fortes in fide, & Iac. 4. Resistite diabolo, & fugiet a vobis. Quia tamē homines ad spiritalia bona tendentes, ab his retrahi possent per corporalia pericula, fuerunt et in lege diuina danda fortitudinis praecepta ad sustinenda fortiter temporalia mala, secundum illud Matth. 10. Nolite timere eos, qui occidunt corpus.

AD SECUNDUM dicendum, qd lex in suis praeceptis debet habere eam instructionem. Eavero, qd sunt agenda in periculis, non possunt ad aliquod eorum bonum reduci, sicut ea, qd sunt uitanda: & ideo praecepta fortitudinis magis dantur negatiue, quam affirmatiue.

AD TERTIUM dicendum, quod sicut dictum est, praecepta decalogi ponuntur in lege sicut prima principia, quae statim debent esse omnibus nota. Et ideo praecepta decalogi debuerunt esse principaliter de actibus iustitiae, in quibus manifeste videtur esse ratio debiti: non autem de actibus fortitudinis, quia non ita manifeste videtur esse debitum, quod aliquis pericula mortis non reformidet.

ARTICVLVS II.

Primum conuenienter tradantur praecepta in lege diuina de partibus fortitudinis.

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur, quod inconuenienter tradantur praecepta in lege di-

uina de partibus fortitudinis. Sicut enim patientia, & perseverantia sunt partes fortitudinis, ita magnificētia, & magnanimitas, siue fiducia, vt ex supradictis patet: sed de patientia inueniuntur aliqua praecepta tradita in lege diuina, similiter et de perseverantia: ergo pari ratione de magnificētia, & magnanimitate aliqua praecepta tradi debuerunt.

¶ 2. Praet. Patientia est virtus maxime necessaria, cum sit custos aliarum virtutum, ut Greg. dicit. sed de alijs virtutibus dantur absolute praecepta: non ergo de patientia fuerunt danda praecepta, quae intelligantur solum secundum preparationem animi, ut Aug. dicit in lib. de sermon. Domini in monte.

¶ 3. Praet. Patientia, & perseverantia sunt partes fortitudinis, ut dictum est: sed de fortitudine non dantur praecepta affirmatiua, sed solum negatiua, ut supra habitum est. ergo et neq; de patientia, & perseverantia fuerunt danda praecepta affirmatiua, sed solum negatiua.

SED CONTRARIUM habetur ex traditione sacrae scripturae.

RESPON. Dicendum, qd lex diuina perfecte in format hominem de his, quae sunt necessaria ad recte viuendum. Indiget autem homo ad recte viuendum non solum virtutibus principalibus, sed et virtutibus secundarijs, & adiunctis: & ideo in lege diuina sicut dantur conuenientia praecepta de actibus virtutum principalium, ita et dantur conuenientia praecepta de actibus secundarum virtutum, & adiunctarum.

AD PRIMUM ergo dicendum, qd magnificētia, & magnanimitas non pertinent ad genus fortitudinis, nisi sicut quaedam magnitudinis excellentia, quae circa propria materia considerantur. Ea autem, quae pertinent ad excellentiam, magis cadunt sub consilijs perfectionis, quam sub praeceptis necessarijs: & ideo de magnificētia, & de magnanimitate non fuerunt danda praecepta, sed magis consilia. Afflictiones autem, & labores presentis vitae pertinent ad patientiam, & perseverantiam non ratione alicuius magnitudinis in eis considerate, sed ratione ipsius generis: & ideo de patientia, & perseverantia fuerunt danda praecepta.

AD SECUNDUM dicendum, qd sicut supra dictum est, praecepta affirmatiua etsi semper obligent, non tamen obligant ad semper, sed pro loco, & tempore: & ideo sicut praecepta affirmatiua, quae de patientia dantur, sunt accipienda secundum preparationem animi, ut si homo sit paratus ea adimplere cum opus fuerit, ita etiam, & praecepta patientiae.

AD TERTIUM dicendum, qd fortitudo, sicut quae distinguitur a patientia, & perseverantia, est circa maxima pericula, in quibus est cautus agendum. Nec oportet aliquid determinari in particulari quid sit faciendum: sed patientia, & perseverantia sunt circa minores afflictiones, & labores, & ideo magis sine periculo potest in eis determinari quid sit agendum, maxime in universalibus.

QVAESTIO CXLI.

De temperantia, in octo articulos diuisa.

CONSEQUENTER considerandum est de temperantia.

Et primo quidem de ipsa temperantia.

Secundo, De partibus eius.

Tertio, De praeceptis ipsius.

Circa temperantiam autem primo considerare oportet de ipsa temperantia.

Secundo, De vitijs oppositis.

Secunda Secundae S. Thomae.

per Quaestiones centesimas quadraginta prime. Articulus primus.

Septima pars huius libri hic incipit, in qua de temperantia tractatur. Et quoniam Martinus antedictus edidit tractatum de temperantia, ubi doctrinam auctoris ex proposito impugnauit: ideo sicut in tractatu

Homi. 35. in euang. non remote ante med.

Li. 1. de sermone. in monte. c. 74. 35. & 36. c. 4. Q. 129. & 136. art. 4. & 137. art. 2. Ar. preced. ad 2.

Q. art.

Etiam de fortitudine idem respondimus, ita quod in praeferenti D. Tho. ad eius obiectis ueri inuenimus.

IN 1. ar. q. 147. nota in corpore ar. q. cum ibi legis temperantiam ideo esse virtutem, quia inclinat ad bonum, non aliter in eligi, ut, quae superius dictum est, ubi posita est differentia inter prudentiam iustitiamque; ex una, & fortitudinem ac temperantiam ex alia parte. Quae illae directe faciunt bonum rationis, istae bonum rationis metum contra passiones impetu. Inclinat ergo oes in bonum, sed diuersimode. Illae directe faciunt illud, istae tuendo idem. Nam temperantia modificatio passionum concupiscibilium, bona voluntate custodit, fouet, implet, & per haec facere quodammodo dicitur. In eodem articulo in responsione ad primum nota, quod caute auergetur loquatur, dicens quod temperantia non contrariatur inclinationi naturae humanae: quoniam secus est de inclinationibus concupiscibilium individualium aliquorum hominum. Contrariatur siquidem temperantia naturali inclinationi illius, quae natus est ad luxuriam, &c. Natus namque quosdam iracundos, quosdam intemperatos, quosdam bestiales, clarum est, sicut quosdam contemplativos, quosdam pictores, &c.

Inf. q. 186. ar. 1. cor. Et vir. q. 1. art. 12 ad 53. Et q. Ethic. lec. 19. Licet. i. prim. li. tom. 5. c. 3. & 5.

1. 2. q. 63. art. 1.

1. 2. q. 68.

Lib. 6. c. 15. circa med. tom. 1.

1. 2. q. 53. artic. 3.

C. 4. par. 4. non remot. a hinc.

- CIRCA primum quaeruntur F octo.
- ¶ Primo, Vtrum temperantia sit virtus.
- ¶ Secundo, Vtrum sit virtus specialis.
- ¶ Tertio, Vtrum sit solum circa non concupiscentias, & delectationes.
- ¶ Quarto, Vtrum sit solum circa delectationes tactus.
- ¶ Quinto, Vtrum sit circa delectationes gustus, in quantum est gustus, vel solum in quantum est tactus quidam.
- ¶ Sexto, Quae sit regula temperantiae.
- ¶ Septimo, Vtrum sit virtus cardinalis, seu principalis.
- ¶ Octavo, Vtrum sit potissima virtutum.

ARTICVLVS PRIMVS. Vtrum temperantia sit virtus.

AD PRIMVM sic proceditur. Vbi, quod temperantia non sit virtus. Nulla enim virtus repugnat inclinationi naturae, eo quod in nobis est naturalis aptitudo ad virtutem, vt dicitur in 2. Ethic. sed temperantia retrahit a delectationibus ad quas natura inclinat, vt dicitur in 2. Ethic. per ergo temperantia non est virtus. ¶ 2. Prat. Virtutes sunt connexae ad inuicem, vt supra habitum est: sed aliqui habent temperantiam, qui non habentur temperati, qui tamen sunt auari, vel timidi, ergo temperantia non est virtus. ¶ 3. Prat. Cuiuslibet virtuti respondet aliquod donum, vt ex supradictis patet: sed temperantia non respondet donum, vt ex supradictis patet: sed temperantia non est virtus.

SED CONTRA est, quod Augustinus dicit in 6. musicarum. * Ea est virtus, quae temperantia nominatur.

RESPON. Dicendum, quod sicut supra dictum est, de ratione virtutis est, vt inclinet hominem ad bonum. Bonum autem hominis est secundum rationem esse, ut Dionysius dicit in 4. c. de diuino nomine. * & ideo virtus humana est, quae inclinat ad id, quod temperantia dupliciter accipitur. Vno modo, secundum conseruationem naturae, & sic temperantia est virtus specialis, sed est aliud nomen temperantiae, significat quaedam temperantiam moderatam, quae ponit in humanis operationibus, & passionibus, quod est in omni virtute morali. Dicitur tamen ratione temperantiae a fortitudine

sunt contra rationem. Vnde patet non contrariatur inclinationi naturae conuenit cum ea. Contrariatur naturae bestialis non subiectae rationi. Ad 1. dicendum, quod temperantia non est virtus generalis, quae caret quocumque uirtutis, non est virtus specialis, quae caret alijs uirtutibus oppositis uirtuti temperantiam, quae est uirtus, sed est virtus quaedam imperfecta, in quantum ut supra dictum est. * Vel per conseruationem naturae, quae sine prudentia non est uirtus, in quantum non est uirtus rationis, ut supra dictum est. Ad 1. dicendum, quod temperantia non est donum timoris, quo aliquis retinetur a carnem carnis, secundum illud in 1. 2. Cor. 13. 8. Contra rationem respicit Deum, cuius offensam non respodet uirtuti spei, ut supra dictum est. autem potest respicere quosdam ad uitam Dei offensam. Maxime est uirtus in diuitiam timore diuino ad fugiendum me alliciunt, circa quae est temperantiae etiam correspondet donum timoris.

ARTICVLVS II. Vtrum temperantia sit specialis virtus.

AD SECUNDVM sic proceditur. Vbi, quod temperantia non sit specialis virtus. Dicitur enim Augustinus in libro moribus Ecclesiarum. * quod ad temperantiam pertinet Deo se integrum incorruptumque seruare: sed hoc conuenit omni uirtuti: ergo temperantia est uirtus generalis. ¶ 2. Prat. Ambrosius dicit in 1. de officiis. quod in temperantia maxime tractatur animi spectatur, & queruntur sed hoc pertinet ad oem uirtutem. I ergo temperantia est generalis uirtus. ¶ 3. Prat. Tullius dicit in 1. de officiis. quod decorum ab honesto necesse parari, & quae iusta omnia decore sunt, sed decorum proprie conuenit in temperantia, ut ibidem dicitur: ergo temperantia non est specialis uirtus.

SED CONTRA est, quod Philosophus dicit in 2. & in 4. Ethic. * ponit etiam specialem uirtutem.

RESPON. Dicendum, quod sicut supra dictum est, de ratione virtutis est, vt inclinet hominem ad bonum. Bonum autem hominis est secundum rationem esse, ut Dionysius dicit in 4. c. de diuino nomine. * & ideo virtus humana est, quae inclinat ad id, quod temperantia dupliciter accipitur. Vno modo, secundum conseruationem naturae, & sic temperantia est virtus specialis, sed est aliud nomen temperantiae, significat quaedam temperantiam moderatam, quae ponit in humanis operationibus, & passionibus, quod est in omni virtute morali. Dicitur tamen ratione temperantiae a fortitudine

Ad hoc dicitur... quod... virtutes... fortitudo... et... virtutes... fortitudo... et...

etiam secundum quod veritas sumitur, ut est virtus cōis. Nam temperantia retrahit ab his, quae contra rationem appetitum alliciunt; fortitudo autem impellit ad ea sustinenda, vel aggredienda, propter quae homo refugit bonum rationis. Si verò consideretur antonomastice temperantia secundum quod refranatur appetitum ab his, quae maxime alliciunt hominem, sic est specialis virtus ut pote habes specialem materiam, sicut & fortitudo.

AD PRIMVM ergo dicendum, quod appetitus hominis maxime corrumpitur per ea, quibus allicitur homo ad recedendum a regula rationis, & legis diuinae: & ideo sicut ipsum temperantiae non potest dupliciter sumi, uno modo communiter, alio modo excellenter, ita & integritas, quam temperantia Aug. attribuit.

AD SECVNDVM dicendum, quod ea, circa quae est temperantia, maxime possunt animum inquietare propter hoc, quod sunt homini essentialia, ut infra dicitur: & ideo tranquillitas animi per quamdam excellentiam attribuitur temperantiae, quamuis communiter conueniat omnibus uirtutibus.

AD TERTIVM dicendum, quod quamuis pulchritudo conueniat cuilibet uirtuti, excellenter tamen attribuitur temperantiae duplici ratione. Primo quidem, secundum rationem communem temperantiae, ad quam pertinet quaedam moderata, & conueniens proportio, in qua consistit ratio pulchritudinis, ut patet per Dion. 4. c. de diuino. Alio modo, quia ea, a quibus refranatur temperantia, sunt infima in homine conuenientia sibi secundum naturam bestialem, ut infra dicitur: & ideo ex eis maxime natus est homo deturpari: & per consequens pulchritudo maxime attribuitur temperantiae, quae praecipue turpitudinem hominis tollit, & ex eadem ratione honestum maxime attribuitur temperantiae. Dicit enim Isidor. in lib. Etymolog. Honestus dicitur, qui nil habet turpitudinis. Nam honestas dicitur quasi honoris status, qui maxime consideratur in temperantia, quae repellit vitia maxime opprobriosa, ut infra dicitur.

ARTICVLVS III.

Utrum temperantia sit solum circa concupiscentias, & delectationes.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur, quod temperantia non

fit solum circa concupiscentias, & delectationes. Dicit enim Tullius in sua Rhetorica, quod temperantia est rationis in libidinem, atque in alios non rectos impetus animi firma, & moderata dominatio, sed impetus animi dicuntur omnes animae passionibus: ergo videtur, quod temperantia non sit solum circa concupiscentias, & delectationes.

¶ 2. Praet. Virtus est circa difficile & bonum: sed difficilius videtur esse temperare timorem maxime circa pericula mortis, quam moderari concupiscentias, & delectationes quae propter dolores, & pericula mortis contemnuntur, ut Aug. dicit in lib. 83. q. 7. ergo videtur quod temperantiae virtus non sit praecipue circa concupiscentias, & delectationes.

¶ 3. Praet. Ad temperantiam pertinet moderationis gratia, ut Ambr. dicit in primo de offi. & Tullius dicit in primo de offic. quod ad temperantiam pertinet omnis sedatio perturbationum animi, & rerum modus: oportet autem modum ponere non solum in concupiscentiis, & in delectabilibus, sed et in exterioribus actibus, & quibuslibet exterioribus, ergo temperantia non est solum circa concupiscentias, & delectationes.

SED CONTRA est, quod Isidor. dicit in lib. Etymolog. quod temperantia est qua libido concupiscentiaque refranatur.

RESPON. Dicendum, quod sicut supra dictum est, quod ad uirtutem moralem pertinet conseruatio boni rationis contra passiones rationi repugnantes. Motus autem passionum animae est duplex, ut supra dictum est: cum de passionibus ageretur. Vnus quidem secundum, quod appetitus sensitivus prosequitur sensibilia, & corporalia bona: alius autem secundum quod refugit sensibilia, & corporalia mala. Primus autem motus appetitus sensitivi praecipue repugnat rationi per immoderantiam. Nam bona sensibilia, & corporalia secundum suam speciem considerata non repugnant rationi: sed magis seruiunt ei sicut in instrumenta, quibus ratio utitur ad conseruationem proprii finis. Repugnant autem ei praecipue secundum quod appetitus sensitivus in ea tendit non secundum modum rationis, & ideo ad uirtutem moralem pertinet proprie homini passiones moderari, quae important prosecutionem boni. Motus autem appetitus sensitivi refugientis mala sensibilia praecipue contrariatur rationi non quidem secundum suam immoderantiam, sed maxime secundum suum effectum, prout scilicet, aliquis refugiendo mala sensibilia, & corporalia, quae interdum concomitantur bonum rationis, per consequens discedit ab ipso bono rationis: & ideo ad uirtutem moralem pertinet in

tia rationi repugnat, & similiter uerbis effectus ratione deprimunt. Nam sicut ex nimio timore mali ratio declinat a bono, ita ex nimio appetitu delectabilis ratio declinat a bono honesto. Alia uero ratio libera primo membro, quia bona corporalia, & sensibilia sunt non repugnant rationi, sed seruiunt ei instrumenta ad bonum, si aliquid ualeat, concludit idem pro secundo membro. Nam & mala corporalia, & sensibilia sunt non repugnant rationi: sed fuga eorum est instrumentum rationis ad felicitatem, quod est secundum uirtutem. Et propterea ex hac ratione concluditur in secundo membro, quod fuga mali est mala propter immoderantiam, sicut & appetitus boni sensibilibus.

Ad hoc dicitur, quod aliud est loqui de nimio timore, & amore sensibili, significatio per se nimio, excessum contra rationem, & aliud est loqui de eodem, significatio quadam magnitudine absolute. Nam dubitare, an timor nimius, hoc est, excedens metas rationis ex hoc ipso rationi aduersetur, non est nisi propriam uocem ignorantis. Sed dubitare de timore sensibili magno absque, an ex magnitudine, an aliud principiter aduersetur rationi, non est irrationabile. Et sic loquitur hic auctor. Unde non intendit, quod concupiscentia sit mala ex immoderantia, hoc est, ex magnitudine, & timor non, aut quod timor sit malus ex effectu, & concupiscentia non: sed intendit, quod sensibilibus amor.

Li. 83. q. 36. to. 4.

Li. 1. c. 43. in prin. to. 4.

Q. 123. art. 1. & 2. & q. 135. art. 1.

1. 2. q. 23. artic. 3.

¶ In response ad tertium eundem articuli dubium ex martino ibidem occurrit non morale, sed naturale, circa differentiam in litera positam inter hominem, & alia animalia erga delectationem trium sensuum, scilicet odoratus, auditus, & visus.

¶ Arguit siquidem multipliciter Martinus, quod quedam animalia delectantur in

¶ 2. Præter Phil. dicit in 4. Eth. * quod ille, qui est parvis dignus, & his dignificat seipsum, est temperatus, non autem magnanimus: sed honores parvi, vel magni, de quibus ibi loquitur, non sunt delectabiles secundum tactum, sed secundum apprehensionem animalium: ergo temperantia non est solum circa concupiscentias delectationum tactus.

¶ 3. Præter. Ea, quæ sunt unius generis videntur eadem ratione pertinere ad materiam aliquam virtutis: sed omnes delectationes sensuum videntur esse unius generis: ergo pari ratione pertinent ad materiam temperantiam.

¶ 4. Præter. Delectationes spirituales sunt maiores, quam corporales, ut supra habitum est, cum de passionibus ageretur: sed quicquid propter concupiscentias delectationum spiritualium aliqui discunt à legibus Dei, & à statu virtutis, sicut propter curiositatem scientiæ. unde & primo homini diabolus scientiam promissit, Gen. 2. dicens. Eritis sicut dii scientes bonum, & malum. ergo non solum temperantia est circa delectationes tactus.

¶ 5. Præter. Si delectationes tactus essent propria materia temperantiae, oporteret, quod circa omnes delectationes tactus temperantia esset: non autem est circa omnes. puta, circa eas, quæ sunt in ludis: ergo delectationes tactus non sunt propria materia temperantiae.

SED CONTRA EST, quod Phil. dicit in 3. Ethic. * quod temperantia proprie est circa concupiscentias, & delectationes tactus.

RESPON. Dicendum, quod sicut supra dictum est, * ita est temperantia circa concupiscentias, & delectationes, sicut fortitudo est circa timores, & audacias. Fortitudo autem est circa timores, & audacias respectu maximorum malorum, quibus ipsa natura extinguitur, quæ sunt pericula mortis. Vñ similitertemperantia oportet, quod sit circa concupiscentias maximarum delectationum.

¶ Ad vada Mæandri concinit albus olor. ¶ Ad hæc, quantum locus iste exigit, dicitur ab Arist. non solum in 3. Eth. sed et in de Sensu. & sensu, capite de odore, habetur expresse exclusio exterorum animalium, dum dicitur, quod proprium est hominis delectari in odoribus secundum se. Et rationem reddit. Ad rationem ab arguente allatam dicitur primo, quod si valet, concludit, quod omnia animalia habentia omnes sensus committere delectantur in omnibus sensibus secundum se: quod est contra argumentum. Soluatur ergo secundo pro omnibus dicendo, quod minor est fallacia loquendo de tristitia animali. Quilibet enim sensus, & quilibet potentia, delectatione, hoc est, quiete naturali in sibi proportionato delectatur: hoc est, quiete, & in opposito tristatur, hoc est, repugnat illi: sed hoc non sufficit ad delectationem, & tristitiam animalium, sed vltra hoc exigitur, quod interiori apprehensione cognoscatur illa convenientia, aut disconuenientia proportionis coniunctæ: quod esse probandum in brutis inueniri. Apparet namque oppositum in brutis quod ad odores, & foetores, dum nil curare videntur de tot fœtidis odoribus. Unde dicit etiam Aristoteles ibidem, Contingit animalia fugere huiusmodi foetida, si sunt contraria tan-

gibilibus: quemadmodum nos gravamur ex fumo, & sulfure. & eodem modo animalia declinant oculos ab excellenti luce vitæ, sed de organo complexionis, sicut declinat a spinis. Tam. n. ut tactum contraria, sentiunt in oculis, in capite &c.

¶ Ad primum signum dicitur, quod aues non delectantur in cætu quomodocumque; sed sicut est cætu, prout se consonat auditui: sed ut sunt aut affectus, aut vitæ, aut aliquo modo se habentia ad gustabilia, vel tangibilia. Non. n. cantat, ut in auditum delectatur, sed vel vocando ad coitum, aut appetendo, aut ex complexione excitata à natura ad voces: sicut experimur in nobis, quod congregatis multis ad cor spiritibus, cogimur clamare. Non enim cantat gallus, quia est sua vox delectat, sed ex necessitate nature, vel propter victoriam in pugna habitam, & breuiter propter quancumque causam inclinatur ad cantum, non inclinatur propter hanc, ut delectentur secundum auditum in voce tam sua, quam aliena. Quod autem late cantet, hoc est, quia causa cantus eos delectat, pura, quia peperit, aut concepit, aut ouum emisit, &c. quasi ad tactum, aut gustum pertinet intrus, vel extra. Nec delectantur in sermone humano aliter, quam in alienis: dicunt enim aues non solum ab homine, sed alijs auiibus, sed quia naturaliter inclinatur ad quandam disciplinam bellatam delectabiliter.

¶ Ad tertium dicendum, quod Phil. ibi refert nomen temperantiae ad moderationem exteriorum rerum dum scilicet aliquis tendit in aliqua sibi commensurata, non autem prout refertur ad moderationem affectionum animæ, quæ pertinent ad virtutem temperantiae.

¶ Ad quartum dicendum, quod delectationes aliorum sensuum aliter se habent in hominibus, & aliter in alijs animalibus. In alijs. n. animalibus ex alijs sensibus non causantur delectationes, nisi in ordine ad sensibilia tactus, sicut leo delectatur videns ceruam, vel audiens vocem eius propter cibum. Homo autem delectatur secundum alios sensus non solum propter hoc, sed et propter contentiamentum sensibilem. Et sic circa

illam exequantur ex nature instinctu, non ex industria, nec ex animali delectatione circa locutiones, aut voces secundum se. Accedit quam plurimum ad hoc cibi potusque indigentia, iuxta illud, Quis expeditur Psitaco suum charere? Quod autem canes, & similia animalia delectentur odore, & visu domini sui, & plaudant, in promptu causa est: quia in his est relatio ad cibum, ad verbera, ad conseruationem, & tutelam, & propterea contra extraneos tamquam aduersantes suo pastori, & conseruatori latrant, mordent. Ad id quod vitimo de odore dicitur, eodem modo responderetur, quod non propter delectationem auditus cantat, sed ex nature instinctu, & complexione ad hoc mouetur.

SECUNDA SECUNDÆ S. THOMÆ. TT 4 ¶ In

In rñfione ad quar-
tū eiufdē arguitur, du-
bitū ex Martino ibi-
dē occurrit cōtra fe-
cundā rñfionem hic
datam arguente, di-
cēdo, q̄ non potēft
frire. P. i. nō, quia fi
delectatio fpiritua-
lis, pura, fciētiē re-
trahit à p̄cepto oran-
di, aut retrahit per
fe, aut per aliud. Nō
per aliud, quia illud
non eſt dabile, & fi-
ne illo alio impedi-
ret, ergo per fe. Ergo
per fe eſt refrēnda.
Secūdo, Si cupiditas
pecunię, aut hono-
ris non retraheret ab
aliqua alia potiori,
& magis debita, ipſa
nō eſſet moderāda,
nec circa ea eſſet po-
nēda virtus. Ergo ex
hoc ipſo, q̄ delecta-
tio ipſalis retrahit
ab alia magis debita
ē, moderāda, &c.
Ad hoc dī, q̄ de-
lectio fpiritualis nō
ē in fe, ſed per aliud,
hoc eſt, propter tem-
poris cōcurſum, quo
alia debet exerceri
operatio, repugnat
quęque rationi. Cor-
poralis autē, et ſecū-
la quicūq; alterius
impeditione, eſt ex
pprii generis excel-
ſenna immoderata,
& cōtra rñonem. Et p̄
hoc patet rñfio ad
ſecundū. Cupiditas
em̄ pecunię, & hono-
ris, ē ſi nō impe-
diret alias bonas o-
peraciones, eſt ſm̄ fe
moderāda, quia ha-
bet in proprio gene-
re extrema vitioſa.

1. Eth. 1.69.

Art. 3. & 4.
p. 1. c. 6. d.

Lib. 5. text.
28. tom. 2.

1. 7. c. 4. 5.
& 7. & 11. 3.
c. 10. a. med.
tom. 5.

delectationes aliorum ſenſuum,
inquantū referuntur ad delecta-
tiones tactus, eſt temperantia, nō
principaliter, ſed ex conſequenti.
Inquantū autem ſenſibilia alio-
rum ſenſuum ſunt delectabilia
propter ſui conuenientiam, ſicut
cum delectatur homo in ſono
bene armonizato, iſta delectatio
non pertinet ad cōſeruatiōem
naturę. Vnde non habent hu-
iufmodi paſſiones illam princi-
palitatem, vt circa eas antono-
maſice temperantia dicatur.

AD QVARTVM dicendum, q̄
delectationes ſpirituales eſſi ſe-
cundum ſuam naturam ſunt ma-
iores delectationibus corporali-
bus, tamen non ita percipiuntur
ſenſu, & per conſequentes non
ita vehementer afficiunt appeti-
tum ſenſitiuum, contra cuius
impetum, bonum rationis con-
ſeruatur per moralem virtutem.
Vel dicendum, quod delectatio-
nes ſpirituales, per ſe loquendo,
ſunt ſm̄ rationem, vnde non
ſunt refrēnandę niſi per accidēs,
inquantum ſcilicet vna delecta-
tio ſpiritualis retrahit ab alia po-
tiori, & magis debita.

AD QVINTVM dicendum, q̄
non omnes delectationes tactus
pertinent ad naturę cōſeruatiō-
nem: & ideo non oportet, quod
circa omnes delectationes tactus
ſit temperantia.

ARTICVLVS V.

*Vtrum circa proprias delectationes gu-
ſtus ſit temperantia.*

AD QVINTVM ſic proceditur.
Videtur, q̄ circa proprias
delectationes guſtus ſit temperā-
tia. Delectationes enim guſtus
ſunt in cibis, & potibus, qui ma-
gis ſunt neceſſarij ad hominis vi-
tam, quā delectationes vne-
reorum, quę pertinent ad tactū:
ſed ſm̄ prædicta * temperantia
eſt circa delectationes eorum, q̄
ſunt neceſſaria ad vitam homi-
nis: ergo temperantia eſt magis
circa proprias delectationes gu-
ſtus, quā circa proprias de-
lectationes tactus.

¶ 2. Præterea. Temperantia eſt
circa paſſiones magis, quā cir-
ca res ipſas: ſed ſicut dicitur in 2.
de Anima * tactus videtur eſſe
ſenſus alimenti quantū ad ipſam
ſubſtantiā alimenti: ſapor autem
g eſt proprie obiectum guſtus,
eſt ſicut delectamentum alimen-
torum. ergo temperantia magis
eſt circa guſtū, quā circa tactū.
¶ 3. Præterea. Sicut dicitur in * 7.

Ethic. circa eadem ſunt temperā-
tia, & intemperantia, continen-
tia, & incontinentia, perfeueran-
tia, & mollities, ad quam perti-
nent delicia: ſed ad delicia videri-
tur pertinere delectatio, quod
in ſaporibus, qui pertinent ad
guſtum. ergo temperantia eſt circa
delectationes proprias guſtus.
SED CONTRA eſt, quod Philo-
ſophus dicit, * quod temperantia & in-
temperantia videntur guſtu
rum, vel nihil vti.

RESPON. Dicendum, q̄ ſicut
dictum eſt, * temperantia con-
ſiſt circa p̄cipuas delectationes,
quę maxime pertinent ad con-
ſeruatiōem humanę vitę, vt
in ſpecie, vel in indiuiduo: in
quibus conſideratur aliquid princi-
paliter, aliquid ſecundario. Princi-
paliter quidem ipſe vius neceſ-
ſariorum, puta, vel ſcēnię, quę
eſt neceſſaria ad cōſeruatiōem
ſpeciei, vel cibi, & potus, quę
ſunt neceſſaria ad cōſeruatiōem
indiuidui. Et ipſe vius horum ne-
ceſſariorum habet quandam ef-
ſentialē delectationem adma-
ſtam. Secundario autem con-
ſideratur circa vtrumq; vltimū
quid quod facit ad hoc, q̄ vltimū
ſit magis delectabilis, ſicut pu-
chritudo, & ornatu ſcēnię, &
ſapor delectabilis in cibo, & cō-
odor. Et ideo principaliter tem-
perantia eſt circa delectationem
tactus, quę per ſe conſequitur
riariorum, quarum omnia
Circum delectationes autem guſtus
viſus, eſt temperantia, & intemperan-
tia, inquantum ſenſibilia horum
delectabilem viſum rerū neceſ-
ſarię ad tactum. Quia tamen guſtus
tactus, quā alij ſenſus, ideo temperantia
circa guſtum, quā circa alios ſenſus.

AD PRIMUM ergo dicendum,
viſus ciborum & delectatio eſt temperan-
tiens, ad tactum pertinent. Vnde
dicitur in 2. de Anima, * quod temperan-
tia nutritiuū enim calido, & frigido
ſiccō: ſed ad guſtum pertinet
qui conferunt ad delectationem
tutum ſunt ligna conuenientia
AD SECUNDVM dicendum,
poris eſt quali ſuperueniens, & per
per ſe conſequitur viſum cibi, & po-
AD TERTIVM dicendum,
paliter quidem conſiſtunt in princi-
ti: ſed ſecundario in exequatione
tione ciborum.

ARTICVLVS VI.

*Vtrum regula temperantia ſit ſimilis
ſecundū neceſſitatē p̄cepti vniuerſali.*

AD SEXTVM ſic proceditur.
Videtur, q̄ regula temperan-
tię non ſit iumenda ſecundū

traclatu in questio. iustis emli. An regula temperantiae sit...

cessitate presentis vitae. Superius enim non regulatur ab inferiori...

¶ 2. Præ. Quicumque excedit regulam, peccat. Si ergo necessitas corporalis esset regula temperantiae...

¶ 3. Præ. Nullus attingens regulam peccat. Si ergo necessitas corporalis esset regula temperantiae...

SED CONTRA est, quod Aug. dicit in lib. de moribus Ecclesie. * Habet vir temperatus in reb. huius vitae regulam...

RESPON. Dicendum, quod sicut ex * supradictis patet, boni virtutis moralis præcipue consistit in ordine rationis...

AD PRIMVM ergo dicendum, quod sicut * dictum est, necessitas huius vitae habet rationem regulam...

A sed eius rei, qua vitur, finis, & regula est necessitas humanae vitae, infra quam est id quod in usum vitam venit.

AD SECUNDVM dicendum, quod necessitas humanae vitae potest attendi dupliciter. Vno modo, scilicet in quod est necessarium illud, sine quo res nullo modo potest esse...

B autem non solum attendit primam necessitatem, sed et secundam. Vnde * Philo. dicit in 3. Eth. quod temperatus appetit delectabilia propter sanitatem...

Quaedam vero sunt, quae non sunt his impedimenta, & his moderate vitur pro loco, & tempore, & congruentia eorum quibus conuiuit. Et ideo ibidem * Phil. dicit, quod temperatus appetit alia delectabilia, quae non sunt necessaria ad sanitatem...

AD TERTIVM dicendum, quod sicut * dictum est temperantia respicit necessitatem quantum ad convenientiam vitae, quae quidem attenditur non solum in convenientiam corporis, sed etiam in convenientiam exteriorum rerum...

ARTICVLVS VII. *Utrum temperantia sit virtus Cardinalis.*

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur, quod temperantia non sit virtus cardinalis. Bonum, in virtutis cardinalis a ratione dependet...

¶ 2. Præ. Quæto aliquid est magis impetuosum, tanto difficilius vult esse ad refrenandum: sed ira quæ refrenat mansuetudo, vult esse impetuosior...

gruis iuxta facultates, officia, conseruationem, & honestatem. Hæc enim omnia tollunt aliquam indigentiam, quæ est, vel esset sine tali vi...

Quaedam vero sunt, quae non sunt his impedimenta, & his moderate vitur pro loco, & tempore, & congruentia eorum quibus conuiuit.

AD TERTIVM dicendum, quod sicut * dictum est temperantia respicit necessitatem quantum ad convenientiam vitae, quae quidem attenditur non solum in convenientiam corporis...

ARTICVLVS VII. *Utrum temperantia sit virtus Cardinalis.*

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur, quod temperantia non sit virtus cardinalis. Bonum, in virtutis cardinalis a ratione dependet...

¶ 2. Præ. Quæto aliquid est magis impetuosum, tanto difficilius vult esse ad refrenandum: sed ira quæ refrenat mansuetudo, vult esse impetuosior...

Lib. 3. Eth. c. 11. ad fi. 10. 5.

Lib. 3. Eth. c. 11. non p. cul. a. fi. 10. mo 5.

In corp. ar.

Lib. 3. ca. 11. tom. 5.

Ca. 21. circa fi. 10. 1.

Super Questio centesima quadragesima prima articulum septimum.

IN art. 7. eiusdem quod dubium ex Martino in eodem tractatu q. 2. occurrit, arguente contra rationem licetæ, qua temperantia ponitur virtus cardinalis...

12. q. 71. & q. 66. art. 1. & 4. cor. Et 3. dist. 33. q. 2. art. 1. Et virt. q. 1. art. 12. ad 24. & 25. & 26. & q. 5. art. 1. * Li. 3. ca. 10. a. nec. 10. 5.

ardua. ergo. Secundo. Moderatio in omni virtute est id, quod potissime laudatur. ergo si temperantia propria est moderatio, ipsa esse excellētissima virtutum cuius oppositum sentit author. Antecedens probatur, quia omnia, quae laudabilia sunt in virtute, ideo laudantur, quia ad moderationem ordinata sunt. Tertio, Moderatio delectationis tactus non est difficilior ceteris. ergo non est precipue laudabilis. Consequenter tenet ex dictis authoris. Antecedens verò probatur: quia difficilius est vincere retrahentia à bono in materia fortitudinis, ut ipsemet author faciat. moderatio ergo fortitudinis est difficilior.

¶ Ad primum horum dicitur, quod maior est vera ceteris paribus. sed in proposito non sunt paria. Modus ratio namque mansuetudinis, & humilitatis licet sit ardua, non tamen est in materia naturalis, necessaria, communis, diuturna. ac vehementer motiva appetitus nostri, qualis est materia temperantiae, ut in litera patet in corpore articuli, & rationibus argumentorum.

¶ Ad secundum negatur antecedens: quoniam moderatio proprie, ut distinguitur contra alias conditiones virtutum, non est potissima. Nec est verum, quod quaecumque sunt laudabilia in virtute, laudentur in ordine ad modum, quāvis sine modo non laudabilia sunt. Discrete siquidē agere potior est conditio, quam moderatio, & similiter rectitudo potior est: cum tamen prima prudentiae, secunda iustitiae tribuatur.

¶ Ad tertium negatur assumptum. Et ad probationem dicitur, quod materia impediens bonum in fortitudine, non eget principaliter moderatione, sed firmitate animi. Et propterea concedendo, quod difficilius vincuntur retrahentia à bono in fortitudine, non sequitur, ergo difficilius

tus ferre quis poterit? ergo mansuetudo est principalior virtus, quam temperantia.

¶ 3 Præter. Spes est principalior motus animi, quam desiderium, & concupiscentia, ut supra habitus est: sed humilitas refrænatur præsumptionem immoderate spei. ergo humilitas videtur esse principalior virtus, quam temperantia, quam refrænatur concupiscentiam.

SED contra est, quod Gregorius in 2. Moralium ponit temperantiam inter virtutes principales.

RESPON. Dicendum, quod sicut supra dictum est, virtus principalis, seu cardinalis dicitur, quae principaliter laudatur ex aliquo eorum, quae communiter requiruntur ad rationem virtutis. Moderatio autem quae in omni virtute requiritur, precipue laudabilis est in delectationibus tactus, circa quae est temperantia, tum quia tales delectationes sunt magis nobis naturales, & ideo difficilius est ab eis abstinere, & concupiscentias earum refrænare: tum et quia earum obiecta magis sunt necessaria praesenti vitae, ut ex dictis patet, & ideo temperantia ponitur virtus principalis, seu cardinalis.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod tanto maior ostenditur agens virtus, quanto in ea sunt magis distantia, potest suam operationem extendere. Et ideo ex hoc ipso ostenditur maior virtus rationis, quod potest et concupiscentias, & delectationes maxime distantes moderari: unde hoc pertinet ad principalitatem temperantiae.

AD SECUNDUM dicendum, quod impetus irae causatur ex quodam accidente, puta, ex aliqua lesione contristante. & ideo cito transiit, quamvis magnum impetum habeat. Sed impetus concupiscentiae delectabilium tactus, procedit ex causa naturali, unde est diuturnior & communior, & ideo ad principalitatem virtutem pertinet ipsum refrænare.

AD TERTIUM dicendum, quod ea quorum est spes, sunt altiora his quorum est concupiscentia, & pro hoc spes ponitur passio principalis in irascibili: sed ea, quorum est concupiscentia, & delectatio tactus, vehementius movent appetitum, quia sunt magis naturalia, & ideo temperantia, quam in his modis statuit, est virtus principalis.

ARTICULVS VIII.
Vtrum temperantia sit maxima virtutum.

DOCTAVVM sic proceditur. Videtur quod temperantia

fit maxima virtutum. Dicitur Ambrosius in 1. de Officiis in temperantia maxime honesti curae, decoris consideratio spectanda, & quaeritur: sed virtus laudabilis est, in quantum est honesta, & decora ergo temperantia est maxima virtutum.

¶ 2 Præter. Maior est virtus operari id quod est difficilius. sed difficilius est refrænare concupiscentias, & delectationes tactus, quam rectificare adhaerent exterioribus, quorum prima pertinet ad temperantiam, secundam iustitiam. ergo temperantia est maior virtus, quam iustitia.

¶ 3 Præter. Quanto aliquid est communius, tanto magis necessarium videtur esse & melius: sed fortitudo est circa pericula mortis, quae rarius accidunt, quam delectabilia tactus, quae quoties occurrunt, & sic virtus temperantiae est communior, quam fortitudinis. ergo temperantia est nobilior virtus, quam fortitudo.

SED contra est, quod philosophus in 1. Rhetorice quod maxime virtutes sunt, quae aliis maxime sunt vitales, & propter hoc fortiores honoramus.

RESPON. Dicendum, quod in 1. Ethic. bonum multum est bonum virtus: & ideo quanto magis pertinet ad bonum multum, tanto magis iustitia autem, & fortitudo magis sunt multum virtutes, quam temperantia consistit in communibus delectationibus. Fortitudo autem in periculis sustinetur pro salute communium, temperantia moderatur solum concupiscentias eorum, quae pertinent ad vitam. Unde manifestum est, quod temperantia sunt excellentiores virtutes, quibus prudentia, & virtutes fortiores.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod decor maxime attribuitur temperantiae propter principalitatem propriam, & similitudinem contrarij mali a temperantia scilicet moderatur delectationibus, & brutis communibus.

AD II. dicendum, quod cum temperantia sit virtus liberalis, & bonum, dignitas temperantiae secundum rationem boni, in quantum est virtus liberalis, est fortior quam secundum rationem delectationis, & temperantia.

AD III. dicendum, quod si aliquid pertinet ad multum bonum, magis facit ad excellentiam boni, & consideratur secundum quod bonum occurrit, in quarum prima temperantia est virtus liberalis, & secundum quod est potior: licet quoad aliquid temperantia potior non solum sit iustitia.

8. 2. quæst. 25.
art. 4.
lib. 4. c. 36.
ante mod.
Q. 131. arti.
11. & 1. 2.
q. 61. ar. 3.
Art. 4. huius
quæst.